

Program edukacji regionalnej:

Przeszłość, terażniejszość i przyszłość
powiatu legionowskiego

Program edukacji regionalnej:

Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość
powiatu legionowskiego

Karolina Błaszczak-Modzelewska
Paweł Jankowski
Beata Narel
Renata Sowińska

Spis rzeczy

Grafiki na okładce i wewnątrz publikacji: Małgorzata Senduła
Redakcja/korekta: Katarzyna Pawłowska
Skład: Marlena Dziedzic-Nawrocka
Druk: RAJGRAF Przedsiębiorstwo Wydawniczo-Poligraficzne

© by Powiatowa Instytucja Kultury w Legionowie
ul. Sowińskiego 15, 05-120 Legionowo

Wydanie 1
Legionowo 2018

ISBN 978-83-944149-2-4

Wstęp	5
Założenia programowe	6
Cele edukacyjne	7
Oczekiwane osiągnięcia uczniów.....	8
Warunki realizowania programu	9
Scenariusze zajęć.....	10
Dobre praktyki. Propozycje projektów.....	47
Gra terenowa „Legionowskie klimaty”	49
Bibliografia	55

Świat, w którym funkcjonujemy na co dzień, to sąsiedzi i znajomi, budynki mijane podczas drogi do szkoły czy pracy. Miejsca, które odwiedzamy z obowiązku lub dla przyjemności. Krajobraz opatrzone i wydawałoby się, że niczym się niewyróżniający. Młodzi ludzie rzadko sobie uświadamiają, że to ich mała ojczyzna, której kształt jest wynikiem pracy nie tylko współczesnych, ale również przodków, a jej wspólnotę buduje się na świadomości historii, tradycji, kultury. W czasach, kiedy to, co dzieje się daleko stąd, wydaje się dużo ważniejsze od tego, co rozgrywa się obok, warto zaangażować wiedzę, pomysłowość i zapał w edukację regionalną. Pomoc w odkrywaniu związku teraźniejszości z przeszłością pozwoli przetrwać najważniejszym, najcenniejszym wartościom zarówno w ludziach, jak i w obrazie ziemi, na której żyją. Budowanie tożsamości regionalnej sprzyja budowaniu tożsamości narodowej i europejskiej.

Program ten jest próbą zaadaptowania uniwersalnego programu edukacji regionalnej do potrzeb szkół powiatu legionowskiego. Ma stanowić źródło inspiracji dla nauczycieli, działaczy społecznych i animatorów kultury.

Poprzez stworzenie tego programu Powiatowa Instytucja Kultury w Legionowie chce pomóc nauczycielom i wychowawcom:

- w dotarciu do tekstów kultury i materiałów źródłowych wzbogacających wiedzę o regionie,
- w dzieleniu się wiedzą na temat regionu,
- w tworzeniu bazy pomysłów na realizację edukacji regionalnej w grupach formalnych i nieformalnych,
- poznać instytucje i osoby mogące stanowić wsparcie w realizacji poszczególnych treści.

*Z życzeniami owocnej lektury i pracy
Autorzy*

Założenia programowe

1. Program dotyczy obszaru powiatu legionowskiego.
2. Zagadnienia programowe uwzględniają ważne wydarzenia z historii, zwłaszcza XIX i XX wieku. Znajomość najnowszej historii jest konieczna dla zrozumienia współczesnych procesów kulturowych i społecznych.
3. Program podejmuje zagadnienia wynikające z kultury materialnej i symbolicznej regionu, specyfiki środowiska przyrodniczego i właściwości życia społecznego.
4. Program odwołuje się do osiągnięć w dziedzinie nauki i sztuki, w tym literatury oraz filmu.
5. Cele i treści programu mogą być realizowane zarówno na lekcjach różnych przedmiotów, jak i na oddzielnych zajęciach poświęconych edukacji regionalnej.
6. Zakres treści został zaprojektowany dość szeroko, aby nauczyciel mógł wybrać zagadnienia stosownie do specyfiki szkoły i zespołu klasowego, miejscowych tradycji oraz dostępności materiałów.
7. Dla każdego etapu kształcenia wyodrębniono dwa kręgi tematyczne: powiat i miejscowość.
8. Dobór treści programowych i sposobów ich realizacji jest dostosowany do etapów psychofizycznego i emocjonalnego rozwoju dzieci i młodzieży.
9. Proponowane formy opracowania treści programowych wymagają m.in. korzystania z różnych źródeł informacji, prowadzenia badań w terenie, pracy metodą projektu, formułowania własnych sądów itd.
10. Program zakłada współpracę z rodziną i środowiskiem lokalnym.

Cele edukacyjne

- Przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu rodzinnej miejscowości i regionu.
- Kształcenie poczucia odpowiedzialności za pielęgnowanie tradycji i popularyzację dorobku poprzednich pokoleń.
- Rozwijanie postawy poszanowania dziedzictwa regionu przy równoczesnej otwartości na wartość kultury mieszkańców innych regionów Polski oraz narodów europejskich.
- Wspieranie młodego człowieka w poszukiwaniu własnej tożsamości.
- Umocnienie więzi wewnątrzrodzinnych, środowiskowych, regionalnych.
- Rozbudzenie zainteresowań poznawczych i wdrożenie do samodzielnych poszukiwań wiedzy o regionie.
- Kształcenie umiejętności krytycznej oceny przeszłości, formułowania własnych sądów i przeciwstawiania się stereotypom.
- Spowodowanie identyfikowania się młodego człowieka z wartościami przyrodniczymi i kulturowymi regionu.
- Wdrażanie do doskonalenia osobowości, rozwijanie uzdolnień i zainteresowań ucznia, kształtowanie potrzeby osiągnięcia sukcesów przy równoczesnej wrażliwości na potrzeby otoczenia.
- Nauka nawiązywania kontaktów interpersonalnych przydatnych podczas zbierania informacji.
- Nauka metod i technik pracy związanej ze zbieraniem informacji.
- Ukazanie wartości kolekcjonowania rzeczy związanych z rejonem zamieszkania.
- Kształtowanie nawyku zbierania i szanowania pamiątek rodzinnych.
- Nauka ciekawego i aktywnego spędzania wolnego czasu.
- Kształcenie umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych.

Oczekiwane osiągnięcia uczniów

Uczeń:

- kształtuje własną tożsamość lokalną, regionalną, narodową i europejską;
- prezentuje postawę otwartości na kulturę innych grup etnicznych i narodów, poszanowania jej wartości;
- wykazuje refleksyjną postawę wobec określenia własnej tożsamości oraz umiejętność hierarchizowania wartości duchowych i materialnych;
- rozróżnia to, co uniwersalne, od tego, co europejskie, polskie, regionalne, lokalne;
- potrafi korzystać z różnych źródeł informacji, w tym materiałów źródłowych, popularnonaukowych, literackich oraz tekstów kultury;
- potrafi pracować w zespole nad realizacją wspólnego projektu;
- wskazuje elementy i zjawiska wielokulturowości – dawne i współczesne, występujące w obrębie rodziny, miejscowości, regionu;
- potrafi wskazać zależności między budową i ukształtowaniem terenu oraz bogactwami naturalnymi a rozwojem życia gospodarczego i społecznego w regionie;
- zna ważne wydarzenia z historii regionu, ich genezę i skutki; na tej podstawie podejmuje próby wyjaśnienia współczesnych procesów społeczno-historycznych i politycznych;
- potrafi wskazać związek historii regionu z historią Polski i Europy;
- podejmuje inicjatywy, które pozwalają na wykazanie się przedsiębiorczością, na rzecz szkoły, kolegów, środowiska lokalnego;
- angażuje się w funkcjonowanie wspólnoty lokalnej, czuje się odpowiedzialnym współgospodarzem/współgospodynią „swojego miejsca na ziemi”.

Warunki realizowania programu

Realizacji programu edukacji regionalnej sprzyjać będzie stosowanie metod aktywizujących proces uczenia się, które pozwalają samodzielnie dochodzić do wiedzy (metody sytuacyjne, metody symulacyjne biograficzne, gry dydaktyczne, burze mózgów, dramy, gry symulacyjne, „podróże w czasie i przestrzeni”, wywiady, stosowanie kart obserwacji, gry terenowe itp.). Szczególną uwagę należy zwrócić na metodę projektu, która integruje wiele działań wszechstronnie rozwijających.

Rozwijaniu zainteresowań regionem sprzyjać będą zajęcia w terenie, np.:

- obserwacja zjawisk i procesów przyrodniczych,
- lekcje w muzeach,
- gromadzenie materiałów,
- wizyty w zakładach pracy, urzędach,
- uczestnictwo w imprezach lokalnych,
- włączanie się w realizację przedsięwzięć na rzecz własnej miejscowości i regionu,
- spotkania z twórcami kultury i świadkami historii.

Temat 1:

Geografia fizyczna powiatu legionowskiego

Przedmiot:

geografia

Opis:

Powiat legionowski leży w centralnej części Niziny Mazowieckiej na styku dwóch regionów fizycznogeograficznych: Kotliny Warszawskiej i Wysoczyzny Ciechanowskiej. Na ukształtowanie terenu największy wpływ miało zlodowacenie bałtyckie obejmujące ten obszar kilkadziesiąt tysięcy lat temu. Charakterystyczne są tutaj piaszczyste wydmy i tarasy nadzalewowe, będące wynikiem akumulacji osadów rzecznych. Ciekawostką stanowi fakt, że większa część terenów powiatu legionowskiego położona jest na wyspie, ograniczonej rzekami Wisłą i Narwią oraz wodami Kanału Żerańskiego. Charakterystyczna jest również niska, w skali Polski, suma opadów.

Zajęcia mają na celu zapoznanie uczniów z geografią fizyczną powiatu legionowskiego i pokazanie, czym się wyróżnia nasz obszar na tle innych regionów Polski. Podczas lekcji uczniowie poznają poszczególne elementy środowiska geograficznego powiatu: geologię, rzeźbę, klimat, wody, gleby i świat żywy. Uczą się pracować z mapą i odczytywać z niej informacje.

Metody:

wykład, lekcja w terenie, praca z mapą

Środki dydaktyczne:

- mapa powiatu legionowskiego,
- atlas geograficzny Polski.

Literatura przedmiotu:

- Jerzy Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2002.

Temat 2:

Biosfera powiatu legionowskiego

Przedmiot:

biologia, przyroda, geografia

Opis:

Bliskość Warszawy powoduje, że tereny powiatu legionowskiego są bardzo atrakcyjne pod zabudowę mieszkaniową oraz lokalizację obiektów handlowych, produkcyjnych i usługowych. Mimo to znajdziemy tu wiele cennych terenów zielonych: rezerwaty (m.in. Wąwóz Szaniawskiego, Jadwisin, Bukowiec Jabłonowski), obszary chronione, pomniki przyrody ożywionej (np. dąb Jan Kazimierz w okolicach Dąbkowizny czy lipa Agata w Nieporęcie) i nieożywionej oraz duże kompleksy leśne. Nie możemy również pominąć jednej z największych atrakcji przyrodniczo-turystycznych regionu, czyli Jeziora Zegrzyńskiego.

Celem lekcji jest zapoznanie uczniów z florą i fauną powiatu legionowskiego oraz formami jej ochrony (np. rezerwaty, pomniki przyrody). Temat lekcji jest doskonałym pretekstem do wyjścia z uczniami w teren, odwiedzenia najbliższego kompleksu zielonego. Nauka może się odbywać poprzez gry i zabawy mające na celu zapoznanie uczniów np. z gatunkami drzew lub gatunkami ptaków.

Metody:

miniwykład, lekcja w terenie, gry terenowe z rozpoznawania roślin, odwiedzenie przyrodniczej ścieżki edukacyjnej (np. tablice edukacji ekologicznej na terenie pałacowego parku w Jabłonce)

Środki dydaktyczne:

- mapa powiatu legionowskiego,
- atlas roślin,
- tablice edukacyjne w terenie.

Literatura przedmiotu:

- Marek Jasionowski, *Środowisko przyrodnicze Gminy Legionowo*, Urząd Miasta Legionowo, Legionowo 2000.

Temat 3:

Rejs, Czterej pancerni i pies, Jeziorak – czyli filmy i seriale nagrywane w powiecie legionowskim

Przedmiot:

język polski, historia, godzina wychowawcza

Opis:

Teren powiatu legionowskiego był planem filmowym dla wielu znanych produkcji, zarówno małego, jak i dużego ekranu. Do najsłynniejszych niewątpliwie należą: *Rejs* (1970, reż. Marek Piwowski), *Czterej pancerni i pies* (1966-1970, reż. Konrad Nałęczki), *Jeziorak* (2014, reż. Michał Otłowski) i *Ojciec Mateusz* (od 2008 r.).

Temat ten stanowi bardzo ciekawe uzupełnienie programu edukacji filmowej, wdrażanego w szkołach. Lekcja ma na celu kształtowanie w uczniach umiejętności odbioru i wartościowania dzieła filmowego oraz zapoznanie ich z wybranymi produkcjami i ich twórcami.

Metody:

wykład, pokaz filmowy, rozmowa o filmie, organizacja Szkolnego Koła Filmowego

Środki dydaktyczne:

- przytoczone wyżej filmy,
- miniprzewodnik „Mazowsze na filmowo” (www.mazowszenafilmowo.pl).

Literatura przedmiotu:

- Mirosław Pakuła, *Plenery filmowe w powiecie legionowskim*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. X, Legionowo 2017.

Temat 4:

Atrakcje turystyczne powiatu legionowskiego

Przedmiot:

geografia, historia, godzina wychowawcza

Opis:

Na terenie powiatu legionowskiego znajduje się wiele obiektów i miejsc, które mogą zainteresować odwiedzających nasz region turystów. Do najważniejszych należą: pałac w Jabłonnie wybudowany dla Michała Poniatowskiego, brata króla Stanisława Augusta Poniatowskiego; kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Serocku, będący najstarszym zabytkiem w powiecie legionowskim; kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Chotomowie, zaprojektowany przez znanego architekta Franciszka Marię Lanciego. Dużą atrakcją turystyczną, a także miejscem wypoczynku i aktywności sportowej, jest oddane do użytku w 1963 roku Jezioro Zegrzyńskie – największy zbiornik wodny w województwie mazowieckim.

Zajęcia mają na celu zainteresowanie uczniów ich regionem oraz spowodowanie, że będą się utożsamiać z miejscem zamieszkania i staną się z niego dumni. Powinny również zachęcić uczniów do pogłębiania wiedzy na temat regionu.

Metody:

wykład, wycieczka terenowa, gra terenowa, quiz wiedzy

Środki dydaktyczne:

- mapa i przewodnik: *Turystyczny szlak patriotyczny „Polski Walczącej”* (także: szlak.powiat-legionowski.pl).

Literatura przedmiotu:

- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.

Temat 5:

Śladami dawnych pocztówek i fotografii

Przedmiot:

historia, godzina wychowawcza

Opis:

Tereny należące obecnie do powiatu legionowskiego zostały uwiecznione na wielu ciekawych walorach ikonograficznych – zarówno przedwojennych, jak i tych wydanych po 1945 roku. Najstarsza pocztówka, której obieg pocztowy sięga 1899 roku, ukazuje łuk triumfalny wybudowany w Jabłonnii dla upamiętnienia księcia Józefa Poniatowskiego.

Realizując ten temat, można zorganizować lekcję w terenie lub grę terenową, podczas której uczniowie muszą odnaleźć miejsce pokazane na pocztówce lub zdjęciu, a następnie opisać, jak się zmieniło na przestrzeni lat. Temat skierowany jest przede wszystkim do uczniów i nauczycieli z Legionowa, Serocka, Jabłonna, Nieporętu, Zegrza i Chotomowa, czyli z miejscowości, z których mamy najwięcej walorów kolekcjonerskich do porównania.

Metody:

lekcja w terenie, gra terenowa

Literatura przedmiotu:

- Sławomir Jakubczak, *Serock i jego mieszkańcy w starej fotografii*, wyd. I, Meritum Bożena Wasińska, Serock 2007.
- Sławomir Jakubczak, *Serock i jego mieszkańcy w starej fotografii*, wyd. II zmienione, MERITUM Bożena Zimmermann, Serock 2009.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2000.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Wydawcy i serie*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2007.
- Jacek Szczepański, *Jabłonna – ty morderco mojej młodości! Korespondencja żołnierzy niemieckich z garnizonu Jabłonna 1915-1918*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2015.

- Jacek Szczepański, *Serock na dawnej pocztówce – analiza filokartystyczna*, [w:] *Serock i Mazowsze na przestrzeni wieków – studia z okazji 600-lecia nadania Serockowi praw miejskich*, red. Sławomir Jakubczak, Radosław Lolo, wyd. Meritum Jarosław Zimmermann, Serock 2017.

Temat 6:

Fortyfikacje powiatu legionowskiego

Przedmiot:

historia

Opis:

Na terenie powiatu legionowskiego znajdziemy bardzo ciekawe rosyjskie obiekty fortyfikacyjne, tworzące system Warszawskiego Rejonu Umocnionego, którego centrum stanowił garnizon wojskowy utworzony w 1892 roku w Jabłonie (obecnie Legionowo). Są to: dwa forty Twierdzy Zegrze, Fort Beniaminów, Fort Dębe oraz forty należące do zespołu umocnień Twierdzy Modlin: Fort IV, Fort XVII i Dzieło 9. w Janówku, Dzieło 10. w Trzcianach i Fort XVIII w Bożej Woli.

Temat carskich fortyfikacji może być ciekawym uzupełnieniem lekcji historii przełomu XIX i XX wieku. Wycieczka terenowa byłaby bardzo atrakcyjną formą przekazania młodzieży wiedzy, a także niewątpliwie przyczyniłaby się do popularyzacji tzw. turystyki fortecznej.

Metody:

wykład, lekcja w terenie

Środki dydaktyczne:

- mapa i przewodnik: *Turystyczny szlak patriotyczny „Polski Walczącej”* (także: szlak.powiat-legionowski.pl).

Literatura przedmiotu:

- Ryszard Henryk Bochenek, *Twierdza Modlin*, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 2003.
- Jerzy Dąbrowski, Stanisław Topolewski, *Historia garnizonu Zegrze w latach 1873–1939*, „Ajaks”, Pruszków 2003.
- Stanisław Łagowski, *Szlakiem twierdz i ufortyfikowanych przedmości*, „Ajaks”, Pruszków 2005.
- Mirosław Pakuła, *Obiekty garnizonu Zegrze 1890–1939*, Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki, Zegrze 2004.
- Jacek Szczepański, *Obóz Hurki. Dzieje garnizonu w Legionowie do 1918 roku*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 1997.

Temat 7:

Jezioro czy Zalew? Historia największego zbiornika wodnego na Mazowszu

Przedmiot:

geografia

Opis:

Jezioro Zegrzyńskie to największy zbiornik wodny na Mazowszu. Powstało w wyniku wybudowania Stopnia Wodnego Dębe na rzece Narwi. Oddany do użytku w 1963 roku zbiornik ma powierzchnię 30 km². Zgodnie z zarządzeniem nr 119 Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1962 roku oficjalną nazwą zbiornika jest „Jezioro Zegrzyńskie”.

Zaznajomienie z historią Jeziora Zegrzyńskiego stanowi dobry wstęp do opisu hydrografii powiatu legionowskiego i Polski.

Metody:

wykład, praca z mapą

Środki dydaktyczne:

- mapa powiatu legionowskiego,
- mapa Jeziora Zegrzyńskiego,
- materiały Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej,
- Kroniki Filmowe.

Literatura przedmiotu:

- Tomasz Chodorski, *Stopień wodny i elektrownia Dębe*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.

Temat 8:

Dobre kurczaki i ładne chłopy u nasz, czyli o cechach gwarowych języka ziem powiatu legionowskiego

Przedmiot:

język polski

Opis:

Dialekt mazowiecki uznawany był za najbardziej odrębny wśród pozostałych dialektów polskich. W języku mieszkańców powiatu legionowskiego, przynależącym gwarowo do Mazowsza bliższego, występują pewne charakterystyczne cechy. Po ich wskazaniu przez nauczyciela uczniowie mogą wyszukiwać wyróżniki mowy mieszkańców powiatu. Można także zachęcić uczniów do nagrywania wywiadów z mieszkańcami powiatu, szczególnie osobami pochodzącymi z gmin wiejskich. W przewodniku multimedialnym (red. prof. H. Karaś „Gwary polskie” zamieszczono nagrania rozmów (np. z mieszkańcem Janówka w gminie Wieliszew), które można wykorzystać podczas zajęć. Lekcja uczy także tolerancji – wymowa dialektalna nie jest gorszym wariantem języka mówionego, jest równouprawniona. Co więcej: to właśnie z dialektów ukształtował się polski język literacki jako język używany powszechnie.

Metody:

wykład, pogadanka, praca w grupach, projekt

Środki dydaktyczne:

- prezentacja multimedialna.

Literatura przedmiotu:

- Justyna Garczyńska, *Charakterystyka dialektu mazowieckiego*, http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=506&Itemid=16 [dostęp z 25.II.2016].
- Justyna Garczyńska, *Gwara regionu*, http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=560&Itemid=21 [dostęp z 25.II.2016].
- Halina Karaś, *Mazowsze bliższe*, http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=category§ionid=6&id=10&Itemid=2 [dostęp z 25.II.2016].

Temat 9:

Szyroki Seroczec i Jabłonna pełna sadów, czyli na tropie nazw miejscowych

Przedmiot:

język polski, godzina wychowawcza, wiedza o społeczeństwie

Opis:

Etymologia nazw gmin powiatu legionowskiego – Legionowo, Jabłonna, Serock, Nieporęt, Wieliszew – zawiera istotne informacje o ich geografii, powstaniu lub charakterystyce. Uczniowie na podstawie przedstawionych przez nauczyciela źródeł przygotowują wizytówki gmin powiatu legionowskiego na plakatach. Wyjaśniają symbolikę herbów oraz jej związek z historią powstania gminy. Korzystając ze słowników etymologicznych, poznają pochodzenie i ewolucję nazw gmin oraz ich znaczenie. Zajęcia można rozszerzyć o poznawanie etymologii miejscowości – jeśli jest inna niż nazwa gminy.

Metody:

wykład, praca w grupach ze słownikami i tekstami

Środki dydaktyczne:

- plansze z herbami gmin.

Literatura przedmiotu:

- Maria Malec, *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, PWN, Warszawa 2003.
- *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Filip Sulmierski (do t. VII włącznie), Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, t. I-XIV, Warszawa 1880-1914, http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/ [dostęp z 25.II.2016].
- Jacek Szczepański, *Geneza nazwy „Legionowo”*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. I, Legionowo 2004, s. 21-34.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.

Temat 10:

Powstanie warszawskie w powiecie legionowskim

Przedmiot:

historia

Opis:

Powstanie 1944 roku toczyło się nie tylko w Warszawie, lecz także w gminach powiatu legionowskiego. W czasie zajęć uczniowie wiązą losy mieszkańców powiatu, których wspomnieniami dysponujemy, z wydarzeniami powstania. Wspólnie z nauczycielem omawiają warunki życia codziennego w okupowanym powiecie, ważniejsze wydarzenia, akcje dywersyjne. Towarzyszą narratorom tekstów wspomnieniowych, Alicji Strojnowskiej i Włodzimierzowi Bławdziewiczowi, zaznaczając ich wędrówki i ważne w ich wojennych biografjach miejsca na mapie powiatu. To także okazja, aby przybliżyć sylwetki osób zaangażowanych w działania konspiracyjne (m.in. Bronisławy Romanowskiej-Mazur), wskazać na terenie powiatu legionowskiego miejsca związane z II wojną światową (np. budynek ze śladami kul w Jabłonnie przy ul. Modlińskiej 3, pomnik Polski Walczącej w Legionowie) oraz zaprezentować sylwetki najważniejszych przywódców powstania w Legionowie (m.in. ppłk Roman Kłoczkowski „Grosz”) czy osób pełniących ważne funkcje w sztabie I Rejonu (Mieczysław Smerek, Wanda Tomczyńska, Edward Dietrich). Zajęcia mogą być także okazją do opowiedzenia o roli harcerzy (podczas powstania warszawskiego brali udział m.in. w obronie punktu obserwacyjnego szosy Jabłonna-Zegrze, gdzie walczyli z dywizją pancerną „Herman Göring”) i przypomnienia nazwisk poległych.

Metody:

analiza tekstów wspomnieniowych, opowiadanie, dyskusja o różnych postawach wobec okupanta, wycieczka turystycznym szlakiem Polski Walczącej z przewodnikiem z Powiatowej Instytucji Kultury w Legionowie

Środki dydaktyczne:

- fotografie budynków w powiecie legionowskim z okresu II wojny światowej.

Literatura przedmiotu:

- Włodzimierz Bławdziewicz, *Mój udział w Powstaniu Warszawskim i ostatnie trzy dni w „Grupie Kampinos”*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VIII, Legionowo 2015, s. 147-159.
- *Powstanie warszawskie. Legionowo, Jabłonna, Nieporęt*, red. „Mazowieckie To i Owo”, 2004. Broszura okolicznościowa wydana z okazji 60. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego.
- Bronisława Romanowska-Mazur, *Czas próby... Historia legionowskich Kolumbów*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2010.
- Alicja Strojnowska, *Legionowo moich wspomnień...*, [w:] *Moje wojenne dzieciństwo*, red. Mariusz Lesław Krogulski, t. XII, Fundacja „Moje Wojenne Dzieciństwo”, Warszawa 2003, http://www.mojewojennedziecinstwo.pl/pdf/12_strojnowska_legionowo.pdf [dostęp z 25.11.2016].
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.
- *Turystyczny szlak patriotyczny „Polski Walczącej” na terenie powiatu legionowskiego*, mapa turystyczna 1:40 000, opis miejsc historycznych; opracowanie zbiorowe, oprac. hist. Starostwo Powiatowe w Legionowie, Muzeum Historyczne w Legionowie, wyd. Euro Pilot Wydawnictwo Kartograficzne, Legionowo 2014.

Temat 11:

Pisarze na ziemiach powiatu legionowskiego

Przedmiot:

język polski

Opis:

Zarządcą dóbr w Olszewnicy Starej był Józef Wybicki – to właśnie za jego radą ksiązę Stanisław Poniatowski zwolnił z podatków część mieszkańców wsi. Jak podaje Tadeusz Swat, była to pierwsza na ziemiach Korony reforma uwłaszczeniowa, o której pisali literaci i publicyści, wśród nich – Józef Wybicki w utworze *Wiadomość z Olszewnicy*. W 1779 roku Stanisław Trembecki stworzył tu poemat *Polanka*. Już w XX wieku Władysław Broniewski znalazł się z 4. Pułkiem Piechoty Legionów, jako 19-latek, w Zegrzu Południowym. W 1654 roku w dworze myśliwskim Wazów w Nieporęcie odbyło się zaś przedstawienie *Cztery pory roku* do słów Jana Andrzeja Morsztyna.

Zajęcia mogą być okazją do przypomnienia sylwetek wymienionych twórców oraz skrótowego omówienia związków z powiatem legionowskim Igora Newerlego, Aliny i Czesława Centkiewiczów oraz Jerzego Szaniawskiego (bibliografia dotycząca tych pisarzy została podana w osobnych propozycjach zajęć). Lekcja może również objąć twórczość współczesnych autorów (np. Eustachego Rylskiego, Katarzyny Pisarzewskiej) lub jedynie poetów, np. Anny Czachorowskiej, Celiny Majchrzak, Bronisławy Romanowskiej-Mazur, których poezję Zdzisław Koryś próbuje sytuować wobec nurtów literackich. Zajęcia ukazują także związki literatury i historii oraz geografii, uwzględniają istotną współcześnie kategorię geopoetyki – wpływ miejsca na twórczość literacką. Elementem lekcji może się stać tworzenie przez uczniów wierszy związanych z wybranym wydarzeniem historycznym lub miejscem.

Metody:

wykład, tworzenie własnego tekstu, opowiadanie, interpretacja tekstu literackiego

Środki dydaktyczne:

- kserokopie wybranych tekstów literackich.

Literatura przedmiotu:

- Zdzisław Koryś, *Topos legionowski i liryczne pamiątki*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006, s. 77-100.
- Tadeusz Swat, *Wiadomość z Olszewnicy*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006, s. 179-202.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011, s. 110, 153-154.

Temat 12:

Śladem wielokulturowości w powiecie legionowskim lub Losy legionowskich/serockich Żydów

Przedmiot:

wiedza o kulturze, język polski, historia, godzina wychowawcza

Opis:

W XIX wieku wzdłuż Wisły w gminie Jabłonna (dziś to ul. Podwale), na bagiennych rozlewiskach w gminie Nieporęt, w Kani Nowej w gminie Serock osiedlali się koloniści niemieccy. W Michałowie-Grabinie osiedlili ich Potoccy. Wszędzie, gdzie się pojawiali, wprowadzali nowoczesne metody uprawy roli i hodowli. Pierwszych kolonistów w Skierdach i Rajszewie, tzw. Olędrów, osiedlił zaś biskup Michał Poniatowski jeszcze w XVIII wieku. Nowi przybysze – jak w Stanisławowie Pierwszym – regulowali także rzeki i zakładali nowe pola uprawne. Dziś o ich obecności świadczą pozostałe drewniane domy oraz historyczne nagrobki na opuszczonych i często zarośniętych cmentarzach.

W powiecie legionowskim mieszkała także dość liczna społeczność Żydów – m.in. w Serocku, w którym rynek okalały zamieszkane przez nich kamienice, istniała także synagoga oraz cmentarz żydowski, z którego w czasie II wojny światowej zabrano macewy i na rozkaz żołnierzy hitlerowskich wybudowano z nich schody. Wieś Nieporęt w 1921 roku liczyła 1006 mieszkańców, w tym 65 Żydów. Wielu Żydów mieszkało także w Legionowie: zajmowali się drobnym handlem i rzemiosłem. Józef Folman był założycielem znanej fabryki „Podkowa” – zakładu pracy z własną stacją kolejową Poniatów.

Ważnym elementem zajęć będzie zaznaczenie na mapie granic legionowskiego getta oraz podkreślenie cezury II wojny światowej jako końca wielokulturowości na ziemiach powiatu – momentu eksterminacji Żydów oraz ewakuacji kolonistów niemieckich. Z historią miejscowych Żydów łączą się również losy tutejszych rodzin ratujących ich w czasie II wojny światowej. Warto przypomnieć przykład Olgi Jagiełowicz oraz jej córki – Danuty Szklarek, które od października 1942 roku do zakończenia wojny ukrywały w swoim domu żydowską rodzinę Zawiesińskich. Za udzielenie pomocy zostały odznaczone tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata.

Świadectwem minionej wielokulturowości powiatu legionowskiego są także koszary w Zegrzu i Legionowie, będące pozostałością obecności Rosjan i Niemców. Bardzo charakterystyczna była syberyjska architektura klubu żołnierskiego, kasyna oficerskiego z herbem Romanowów oraz cerkwi prawosławnej (cerkwie stały zarówno w Zegrzu, jak i w Legionowie – tu były pierwszymi istniejącymi świątyniami).

Celem zajęć jest uwypuklenie roli przedstawicieli innych kultur, którzy współtworzyli różnorodność miast za sprawą pielęgnacji własnych zwyczajów, obchodzenia swoich świąt lub asymilacji zastanych. Zajęcia mogą stanowić opowieść o obecności całych społeczności odrębnych kulturowo w powiecie legionowskim lub próbę prezentacji losów jednostek – reprezentantów grup, na przykładzie Josela Grosbarda, Jehoszuy Grosbarda, felczera Daniela Segala, serockiego rabina, kabalisty Aharona Katzenelenbogena, zwanego cudotwórcą, lub żołnierzy, których pocztówki zebrał Jacek Szczepański w książce *Jabłonna – ty morderco mojej młodości!*. Lekcja może również dotyczyć prezentacji wybranej kultury, np. żydowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem sylwetek mieszkańców powiatu legionowskiego, którzy ratowali Żydów w czasie II wojny światowej, oraz wspomnień uratowanych Żydów, na podstawie zgromadzonych materiałów źródłowych.

Metody:

spacer; samodzielne poszukiwanie śladów obecności innych kultur w powiecie na podstawie dostępnych materiałów źródłowych oraz przygotowanie fotorelacji; praca w grupach – prezentacja rezultatów badań; dyskusja pod hasłem „Wielokulturowość powiatu legionowskiego – utracona wartość?”; projekt – sonda na ulicach miast z pytaniem o wiedzę na temat mieszkających dawniej w powiecie mniejszości

Środki dydaktyczne:

- fotografie cmentarzy,
- mapa powiatu.

Literatura przedmiotu:

- Aniela Barańska, *Wspomnienia z października 1944 roku*, oprac. Barbara Kalinowska, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008, s. 360-362.
- Włodzimierz Bławdziewicz, *Ślady po kolonistach niemieckich w dobrach nieporęckich*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. IV, Legionowo 2011, s. 237-242.
- Przemysław Grochowski, *Historia społeczności żydowskiej w Legionowie w latach 1918-1939*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012, s. 72-93.
- Informacje dotyczące społeczności żydowskiej z podziałem na poszczególne miejscowości, <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/A> [dostęp z 08.10.2018].

- Aleksandra Jakubczak, *Josel Grosbard żydowski poeta z Serocka (1904-1943)*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VII, Legionowo 2014, s. 124-129.
- Aleksandra Jakubczak, *Jehoszua Grosbard vel Szyja Wielkobra – izraelski malarz rodem z Serocka*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VIII, Legionowo 2015, s. 102-109.
- Sławomir Jakubczak, *Dawny cmentarz żydowski*, [w:] „Informator Gminy Serock” 5/137, 2014, s. 12-13.
- Sławomir Jakubczak, *Ulica Kościuszki, a może „Kiedys Żydowska”*, [w:] „Serocki Miejscownik. Krajoznawczo-turystyczny przewodnik po gminie”, odcinek 25, s. 49-50, <https://www.serock.pl/plik,559,serock-ulica-kosciuszki-a-moze-kiedys-zydowska.pdf> [dostęp z 25.II.2016].
- H. Juskowiak, *Gdzie jesteście, przyjaciele naszego szczęśliwego dzieciństwa*, [w:] *Żyli wśród nas...*, Zarząd Miasta Płońsk, Miejskie Centrum Kultury w Płońsku, Towarzystwo Miłośników Ziemi Płońskiej, Płońsk 2001, s. 41-42.
- Krzysztof Kołodziejczyk, *Spółeczność żydowska w Legionowie i jej zagłada*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008, s. 108-126.
- *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Filip Sulmierski (do t. VII włącznie), Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, t. I-XIV, Warszawa 1880-1914, http://dir.icm.edu.pl/pl/Sloownik_geograficzny/ (informacje o mieszkańcach poszczególnych gmin) [dostęp z 25.II.2016].
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002, s. 9, 27, 47-49, 55.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Wydawcy i serie*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2007, s. 44-46, 55.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011, s. 85-86, 97-98, 104, 115-127, 131-133.
- Jacek Szczepański, *Jabłonna – ty morderco mojej młodości! Korespondencja żołnierzy niemieckich z garnizonu Jabłonna 1915-1918*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2015.
- Jacek Szczepański, *Ludność żydowska w Legionowie i jej zagłada*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2017.
- Janusz Szczepański, *Żydowscy mieszkańcy Mazowsza w okresie międzywojennym*, [w:] „Rocznik Mazowiecki”, t. 21/2009, s. 127-139, http://mazowsze.hist.pl/17/Rocznik_Mazowiecki/394/2009/12835/ [dostęp z 25.II.2016].
- Katarzyna Ziulłowska-Karnicka, *Świadectwa wielokulturowości Legionowa z lat 1877-1945*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008, s. 485-492.

Temat 13:

Było sobie życie. Na tropie historii ziem powiatu

Przedmiot:

historia

Opis:

Istniejący od 1999 roku powiat legionowski skrywa bogatą historię. Jak podaje w swoich pracach Jacek Szczepański, na ziemiach naszego powiatu zarejestrowano 564 stanowiska archeologiczne. Najwcześniejsze w okolicach Krubina, Góry i Nieporętu należą do kultury świderskiej. W Wieliszewie odkryto 47 grobów należących do kultury grobów kloszowych. Podczas badań archeologicznych na polach jądwińskich odnaleziono piec i jamy mieszkalne oraz rzymskie denary. W 2008 roku w Legionowie odkryto cmentarzysko kultury przeworskiej wraz z bogato wyposażonymi grobami (nożyki, igły, tarcza, sprzączki do pasa) i okuciem rogu do picia w kształcie głowy byka. Podczas zajęć nauczyciel opowiada o najdawniejszych dziejach ziem powiatu.

Metody:

opowiadanie, prezentacja multimedialna, lekcja muzealna w Muzeum Historycznym w Legionowie (m.in. obejrzenie stałej wystawy *De profundis... najstarsze dzieje powiatu legionowskiego*), spotkania ze znawcą archeologii ziem powiatu legionowskiego

Środki dydaktyczne:

- fotografie eksponatów z wykopalisk archeologicznych.

Literatura przedmiotu:

- Wawrzyniec Orliński, *Archeologiczne badania wykopaliskowe prowadzone przez Muzeum Historyczne w Legionowie*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008, s. 471-484.
- Jacek Szczepański, *Dzieje historyczne*, [w:] *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011, s. 18-21.

Temat 14:

Wielkie rody na ziemiach powiatu legionowskiego a rozwój miejscowości

Przedmiot:

historia

Opis:

Uczniowie dowiadują się o miejscowej aktywności wielkich rodów magnackich (Poniatowscy na lewym brzegu Narwi, Krasieńscy i Radziwiłłowie w gminie Nieporęt); o powstaniu w średniowieczu najstarszej miejscowości w powiecie – Serocka, następnie Skrzyszewa i Zegrza; o związku przeniesienia stolicy do Warszawy w 1596 roku z rozwojem Nieporętu; o XIX-wiecznym trójkącie twierdz Warszawa-Serock-Modlin; o budowie Traktu Kowieńskiego; o roli Kolei Nadwiślańskiej oraz dziejach powiatu legionowskiego w XX wieku: latach 1939-1945, które były końcem wielokulturowości powiatu, oraz historii lat powojennych (w 1945 roku zabudowa Serocka była zniszczona w 80 procentach). Uczniowie poznają w ogólności historię ziem powiatu legionowskiego oraz ciekawostki związane z rozwojem poszczególnych miejscowości.

Metody:

pogadanka, praca z tekstem

Środki dydaktyczne:

- prezentacja.

Literatura przedmiotu:

- Mirosław Jankowiak, *Trakt Kowieński na obszarze powiatu legionowskiego*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. X, Legionowo 2017, s. 54-78.
- Katarzyna Kuligowska, *Jabłonna Augusta*, Gminna Biblioteka Publiczna im. ks. Jana Twardowskiego w Jabłonie, Jabłonna 2017.
- Jacek Szczepański, *Dzieje historyczne*, [w:] *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011, s. 22-32, 67-78, 147-151.

- Jolanta Załączny, *Maurycy Potocki – życie i pasje*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012, s. 41-62.
- Jolanta Załączny, *Księżę Józef Poniatowski w Jabłonie i okolicy*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VI, Legionowo 2013, s. 5-15.

Temat 15:

O czym szumi rzeka – historia zegrzyńskich mostów

Przedmiot:

historia, godzina wychowawcza

Opis:

Historię Zegrza można opowiadać historią mostów, które niszczone i odbudowywane, w zależności od prowadzonych działań wojennych, stanowią także odbicie historii powiatu legionowskiego.

Uczniowie w oparciu o fotografie przydzielone wcześniej przez nauczyciela przygotowują się do snucia opowieści o wycinku historii Zegrza na podstawie dziejów mostu ze zdjęcia. Wyznaczone osoby opowiadają kolejno o przedstawionych na fotografiach i rysunkach mostach – ich historii od pierwszych przepraw drewnianych, nawiązując jednocześnie do dziejów Zegrza, które było w średniowieczu ważną osadą handlową. Uczniowie dowiadują się też o znaczącej roli Rosjan, którzy powzięli pomysł budowy solidnego mostu w tym miejscu. Most stalowy Mieczysława Marszewskiego został oddany do użytku w 1897 roku. W sierpniu 1915 roku wycofujące się wojska rosyjskie wysadziły go w powietrze. Następnie okupacyjne wojska niemieckie w 1916 roku wybudowały obok nowy most, po którym kursowała kolejka wąskotorowa. Do dziś zachowały się betonowe wieżyczki – ślad po niemieckim moście, który służył do 1931 roku. Wtedy oddano do użytku stalowy, czteroprzęsłowy most, w 1939 roku wysadzony w powietrze przez polskich saperów. W trakcie II wojny światowej Niemcy wykorzystali pozostałości mostu z czasów I wojny światowej do utworzenia tymczasowej, drewnianej przeprawy. Odbudowany już po wojnie most przetrwał 72 lata i w 2003 roku został rozebrany.

Metody:

projekt, praca samodzielna, opowiadanie

Środki dydaktyczne:

- fotografie i rysunki mostów.

Literatura przedmiotu:

- Andrzej Karski, *Dawno temu w Zegrzu*, <http://www.x68.cba.pl/zalewzegrzynski.net.o.special1.html> [dostęp z 25.11.2016].
- Mirosław Pakuła, *Historia zegrzyńskich mostów*, [w:] „Gazeta Powiatowa” z 25.07.2014 r., <http://gazetapowiatowa.pl/poradniki/turystyka/wokol-jeziora/mosty-zegrze-historia/> [dostęp z 25.11.2016].
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2000, s. 40, 47.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002, s. 39-43.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Wydawcy i serie*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2007, s. 38, 39, 41.
- Jacek Szczepański, *Zegrze Południowe*, [w:] *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011, s. 153-157.
- Jacek Szczepański, *Zegrzyńskie feldpusty niemieckiej piechoty zapasowej 1916-1918*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Muzeum Historyczne w Legionowie, Pruszków-Legionowo 2013.
- Jacek Szczepański, *Jabłonna – ty morderco mojej młodości! Korespondencja żołnierzy niemieckich z garnizonu Jabłonna 1915-1918*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2015.

Temat 16:

Poznaj bohatera

Przedmiot:

język polski, historia, godzina wychowawcza

Opis:

Zajęcia dotyczą odkrywania lokalnej historii i samodzielnego poszukiwania jej bohaterów. Każda miejscowość ma swojego lokalnego bohatera, który wślawił się jakimś działaniem. Rolą lekcji jest podtrzymanie pamięci o tych osobach, uwolnienie mechanizmu przekazywania wiedzy z pokolenia na pokolenie. Uczniowie przygotowują sondę uliczną, prowadzą także rozmowy z członkami rodzin, którzy opowiadają im o osobach uważanych przez nich za lokalnych bohaterów. Nauczyciel podsuwa uczniom teksty mające stanowić inspirację, wskazuje nazwiska postaci, które można nazwać bohaterami w sąsiednich gminach, np. w oparciu o rozdział „Legionowskie biografie” występujący w każdym „Roczniku Legionowskim”. Uczniowie mogą poznać także sylwetki osób, które otrzymały tytuły Honorowego Obywatela Miasta Legionowo oraz podobne nagrody honorowe przyznawane przez inne gminy.

Metody:

sonda, wywiad, wystąpienie, analiza tekstów źródłowych

Literatura przedmiotu:

- Jerzy Gutkowski, *Legionowy Kmicic gen. Bolesław Roja 1876-1940*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006, s. 233-246.
- Sławomir Jakubczak, *Tomasz Chmieliński z Serocka – nieznaną bohater Powstania Styczniowego*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008, s. 421-430.
- Mirosław Pakuła, *Konstanty Radziwiłł. Bohater z Ziemi Serockiej*, Serock 2009.
- Jacek Szczepański, *Jadwisin*, [w:] *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011, s. 79-81.
- Jolanta Załączny, *Książę Józef Poniatowski w Jabłonie i okolicy*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VI, Legionowo 2013, s. 5-15.
- Jolanta Załączny, *Witold Zglenicki (1850-1904) – światowej sławy geolog pochowany w Woli Kiełpińskiej*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VII, Legionowo 2014.

Temat 17:

Nie tylko o pingwinach, czyli skąd się wzięli Centkiewiczowie w Legionowie

Przedmiot:

godzina wychowawcza, język polski

Opis:

Legionowo, zwane przez Alinę i Czesława Centkiewiczów „bezpieczną samotnią”, na kilka lat stało się ich domem, nieco dłużej pozostawało ich miejscem pracy. Od 1934 roku Czesław Centkiewicz pracował w Państwowym Instytucie Meteorologicznym w Legionowie, gdzie był niezwykle cenionym specjalistą. W lipcu 1932 roku z Legionowa wyruszyła I Polska Wyprawa Polarna na Wyspę Niedźwiedzią. Zapisem tej podróży stała się wydana w 1934 roku książka Czesława Centkiewicza *Wyspa mgieł i wichrów*. Kolejne wrażenia z podróży na daleką Północ opisał on w książce *Biała foka*, stworzył także cykl opowieści przyrodniczych, wśród których znalazł się popularny *Anaruk, chłopiec z Grenlandii*. Trudny czas II wojny światowej skłonił Alinę i Czesława do wzięcia ślubu, którego udzielił im ksiądz Wacław Szelenbaum (późniejszy kapelan I Rejonu AK). Po wojnie Centkiewiczowie zamieszkali wspólnie w Legionowie, w latach 1950-1955 napisali tu popularne opowiadanie *Odarpi, syn Egigwy*, a także teksty *W lodach Eisfiordu* i *Znowu na Wyspie Niedźwiedziej*. Spadkobierczynią twórczości literackiej Centkiewiczów jest Temenużka Wdowczyk, która była przyjaciółką ich domu. Lektura tekstów źródłowych pozwala poznać mniej znane szczegóły biografii Centkiewiczów, powiązać ich życiorysy z wydarzeniami wielkiej historii oraz historii Legionowa lat 50. XX wieku.

Metody:

wykład, lektura tekstów źródłowych, lekcja muzealna w Muzeum Historycznym w Legionowie, wycieczka do IMGW w Legionowie (uwaga: zachował się dom, w którym Centkiewiczowie mieszkali w latach 1950-1955)

Środki dydaktyczne:

- prezentacja.

Literatura przedmiotu:

- Cezariusz Kalinowski, *Rok Aliny i Czesława Centkiewiczów w Legionowie*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012, s. 7-10.
- Antoni Lewandowski, *W lodach Arktyki i... w Legionowie*, [w:] „Nasze Legionowo” nr 1(4)/1986, s. 4-5.
- Jacek Szczepański, *Okres legionowski w życiu i twórczości Aliny i Czesława Centkiewiczów*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012, s. 11-26.
- Temenużka Wdowczyk, *Moje pierwsze spotkanie z Aliną i Czesławem Centkiewiczami*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012, s. 27-30.

Temat 18:

Legionowo Igora Newerlego

Przedmiot:

język polski

Opis:

Igor Newerly spędził lata 1912-1914 w Legionowie, dokładnie w garnizonie Jabłonna – tu jako chłopiec wskutek wypadku na placu ćwiczeń stracił prawą nogę. Swoje dzieciństwo opisał w kilku książkach i opowiadaniach, m.in. *O chłopcu z bardzo starej fotografii, Wzgórze błękitnego snu, Za Opiwardą, za siódmą rzeką..., Śladami żelaznego żubra, Ostatnie dni Pompei*. Najwięcej miejsca Newerly poświęcił legionowskim koszarom i stacjonującemu tu 8. Estlandzkiemu Pułkowi Piechoty w powieści *Zostało z uczyty bogów*.

Przypomnienie biografii Igora Newerlego jest okazją do przyjrzenia się jego twórczości w poszukiwaniu śladu legionowskiego epizodu z jego biografii, a także przyczynkiem do rozmowy o koszarach – stacjonujących w nich oddziałach i historii, której ślady możemy jeszcze wciąż obserwować na murach legionowskich koszarowców. W latach 60. Newerlego zaproszono do nieistniejącej już biblioteki garnizonowej – tam właśnie odbyło się wesele jego matki i ojczyma. Podczas tej wizyty Newerly pokazał ślady kul na budynku synowi, który utrwalił życie ojca w książce *Lwy mojego podwórka*.

Lekcja służy także ukazaniu mikrohistorii w relacji do makrohistorii, historii rodziny i jednostki z wielką wojną w tle.

Metody:

prezentacja biografii, krótki wykład dotyczący legionowskich koszarowców, analiza tekstu literackiego z poszukiwaniem wątków biograficznych

Środki dydaktyczne:

- mapy i fotografie koszarowców.

Literatura przedmiotu:

- Jarosław Abramow-Newerly, *Lwy mojego podwórka*, Wydawnictwo Książkowe „Twój Styl”, Warszawa 2000, (fragmenty).
- Igor Newerly, *O chłopcu z bardzo starej fotografii*, Czytelnik, Warszawa 1984, (fragmenty).

- Igor Newerly, *Zostało z uczyty bogów*, Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1986, (fragmenty).
- Jacek Szczepański, *Legionowski ślad Igora Newerlego*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006, s. 63.
- Jan Zieliński, *Szkatułki Newerlego*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2012, s. 35-49.

Temat 19:

Z wizytą u Szaniawskich

Przedmiot:

język polski

Opis:

W malowniczym Zegrzynku znajdują się ruiny budynków gospodarczych, sąsiadujących niegdyś z nieistniejącym już dworem rodziny Szaniawskich. Tu urodził się i tworzył wybitny dramaturg i prozaik Jerzy Szaniawski. Zegrzynek znany był również z należącego do właścicieli dworu młyna, którego pożar na początku XX wieku stanowił dla Szaniawskich katastrofę finansową. W Zegrzynku istniał także pensjonat, w którym bywali m.in. Maria Konopnicka, Jadwiga Łuszczewska (ps. Deotyma), Bolesław i Maria Wysłouchowie, Eliza Orzeszkowa oraz Józef Ignacy Kraszewski.

Uczniowie poznają historię dworu oraz biografię Jerzego Szaniawskiego, zakochanego w rodzinnym domu, w którym czuł się „zespolony z zielonością”. Rezerwat obejmujący pozostałości dworu i młyna nazwano Wąwozem Szaniawskiego. Prezentacja biografii Jerzego Szaniawskiego, jego stosunku do powojennej rzeczywistości wyrażonego w dramacie *Dwa teatry* oraz opis sytuacji Zegrzynka w czasach PRL pozwala powiązać losy pisarza z historią Polski. Urozmaiceniem zajęć może być zwiedzanie Zegrzynka oraz odczytanie tekstów Szaniawskiego podczas lekcji plenerowej w pobliżu dawnego domu autora.

Metody:

prezentacja biografii, stworzona np. z pomocą narzędzia PREZI, czytanie dramatu z podziałem na role, oglądanie serialu *Klub profesora Tutki*

Środki dydaktyczne:

- *Klub profesora Tutki* (serial), reż. Andrzej Kondratiuk, Polska 1966-1968.

Literatura przedmiotu:

- Maciej Krzymowski, *Zegrzynek (Jerzy Szaniawski)*, <http://mkrzymowski.pl/pliki/publikacje/zegrzynek.pdf> [dostęp z 25.II.2016].
- Jerzy Szaniawski, *Dwa teatry*, [w:] *Dramaty wybrane*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1994.
- Jerzy Szaniawski, *Profesor Tutka*, Wydawnictwo Literackie, Kraków-Wrocław 1985, (wybrane opowiadania).
- Jacek Szczepański, *Zegrzynek*, [w:] *Powiat legionowski: przewodnik ...*, dz. cyt.

Temat 20:

Król z Nieporętu

Przedmiot:

historia, godzina wychowawcza

Opis:

Z przeniesieniem przez króla Zygmunta III Wazę stolicy do Warszawy wiąże się poszukiwanie miejsca, w którym monarcha mógłby spędzać miło czas. To właśnie w Nieporęciu postanowił wybudować dwór myśliwski, który stanowił bazę wypadową na polowania i miejsce rozrywek także dla jego następców: Władysława IV oraz Jana Kazimierza, zwanego „królem z Nieporętu”. Po dworze nie zachował się żaden ślad, jednak wiemy, że znajdował się on w pobliżu dzisiejszego Kanału Żerańskiego, który powstał na terenie objętym pracami melioracyjnymi zapoczątkowanymi na rozkaz króla Zygmunta.

Podczas lekcji uczniowie umiejscawiają na mapie pamiątki po Wazach, wśród nich m.in. świątynię w Nieporęciu z portalem z czarnego marmuru z herbem Wazów, poznają także historię jej ufundowania. Czytają też fragmenty powieści *Ogniem i mieczem*, w których jest mowa o dworze w Nieporęciu, oraz teksty źródłowe z artykułu Włodzimierza Bławdziewicza. Lekcja może być przyczynkiem do rozszerzenia wiedzy o zwyczajach szlachty, zabawach dworskich, wolnej elekcji oraz o dynastii Wazów.

Metody:

samodzielna praca ze źródłami, wykład

Środki dydaktyczne:

- mapa, prezentacja multimedialna, krzyżówka do wypełnienia na podstawie tekstu Włodzimierza Bławdziewicza.

Literatura przedmiotu:

- Włodzimierz Bławdziewicz, *Dzieje kościoła nieporęckiego 1660-2005*, Wydawnictwo AMP Pavo, Warszawa 2006.
- Włodzimierz Bławdziewicz, *Skąd Wazowie w Nieporęciu?*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006, s. 21-24.
- Włodzimierz Bławdziewicz, *Dzieje Nieporętu 1387-2009*, Lineart, Warszawa 2012.
- Bożena Fabiani, *Na dworze Wazów w Warszawie*, PWN, Warszawa 1988.
- Henryk Sienkiewicz, *Ogniem i mieczem*, t. I, rozdział XI, wydanie dowolne.
- Jacek Szczepański, *Nieporęt*, [w:] *Powiat legionowski: przewodnik...*, dz. cyt.

Temat 21:

Średniowieczny rynek w Serocku

Przedmiot:

historia

Opis:

Jak dowodzą badacze, układ serockiego rynku świadczy o średniowiecznej genezie jego założeń przestrzennych. Uczniowie poznają wygląd średniowiecznego miasta na przykładzie Serocka. Nauczyciel zwraca szczególną uwagę na kwadratowy rynek i ulice biorące początek u jego naroży oraz późnogotycki, murowany kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, który jest najcenniejszym zabytkiem Serocka i jednym z ciekawszych zabytków architektury sakralnej na Mazowszu. Zajęcia dotyczące zabytkowego układu architektonicznego serockiego rynku może uzupełnić np. budowa makiety.

Metody:

pogadanka, prezentacja fotografii, spacer

Literatura przedmiotu:

- Silvio Gutkowski, *Księga o Serocku. Niezatarte historie*, Wydawnictwo Aleksander, Serock-Pułtusk 2016.
- Urszula Perlikowska-Puszkarska, *Serock w świetle badań wykopaliskowych i nadzorów archeologicznych*, [w:] „Rocznik Mazowiecki” nr 13/2001, s. 111-120, http://mazowsze.hist.pl/17/Rocznik_Mazowiecki/385/2001/12583/ (dostęp z 08.10.2018).
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002, s. 62.
- Tadeusz Zagrodzki, *Serock. Studium historyczno-urbanistyczne*, Warszawa-Serock 1993.

Temat 22:

W małym kinie nikt już nie gra dzisiaj...

Przedmiot:

wiedza o kulturze, godzina wychowawcza

Opis:

Na terenie powiatu legionowskiego w latach 30. XX wieku działało sześć kin. Zniknięcie z mapy kulturalnej miasta legionowskiego kina, zamkniętego w 2001 roku, nadal budzi ogromne emocje. Kino „Bajka” (później „Mazowsze”) było jednym z pierwszych dźwiękowych kin w Polsce. Założyciel „Bajki”, Wojciech Golik, prowadził w latach 20. XX wieku kino nieme w koszarach.

Poznanie historii legionowskiego kina może stanowić cykl lekcji uzupełniających o wiedzę na temat początków i rozwoju kinematografii w Polsce. Uczniowie przygotowują wystąpienia dotyczące nurtów w polskim kinie i wybranych filmów, które były wyświetlane w Legionowie, np. *Młody las*, *Znachor*, *Trędowata* z lat 40. XX wieku (w miarę dostępności mogą je również oglądać). Zajęcia ukazują także nieodłączny związek kina z losami Legionowa – przed 1939 rokiem mieszkańcy miasta oglądali w nim filmy instruktażowe „Posterunki obserwacyjno-alarmowe”, informujące, jak się zachować w przypadku potencjalnych działań wojennych; tuż po wybuchu II wojny światowej w kinie zorganizowano natomiast szpital polowy, a po wznowieniu wyświetlania filmów harcerze rozrzucali w nim ulotki z hasłem „Tylko świny siedzą w kinie”. Kolejny ważny seans legionowskiego kina to *Ostatni etap*, wyświetlony w 1949 roku dzięki zainstalowanemu w sali „Bajki” sprzętowi kina objazdowego. Placówkę reaktywowano w 1952 roku. Prócz popularnych fabuł wyświetlano w niej wówczas także filmy propagandowe, np. *Gromada*. Niezwykle popularne w latach 70. kino uznano za nierentowne na początku lat 90. Po przerwaniu wznowiono na krótko jego działalność, pokazano wtedy m.in. *Ogniem i mieczem*, które cieszyło się dużą popularnością wśród wycieczek szkolnych. Ostatnim wyświetlonym w 2001 roku w „Mazowszu” filmem był *Pan Tadeusz*.

Metody:

opowiadanie, pokazy filmów, spacer do miejsca, w którym znajdowało się kino, prezentacje i wystąpienia, dyskusja o sensie istnienia współcześnie kina w Legionowie oraz o losach dawnych budynków w Legionowie; wizyta w Muzeum Historycznym w Legionowie

Środki dydaktyczne:

- fotografie kina „Mazowsze” i współczesnego budynku stojącego na jego miejscu,
- wykłady filmoznawców dostępne w Internecie w ramach cyklu „Akademia polskiego filmu”.

Literatura przedmiotu:

- Erazm Domański, *Historia kina w powiecie legionowskim*, [w:] „Gazeta Powiatowa” z 23.06.2017 r., <https://gazetapowiatowa.pl/wiadomosci/powiat-legionowski/historia-kina-powiecie-legionowskim-latach-30-dzialalo-u-nas-6-kin/> [dostęp z 25.11.2017].
- Alicja Helman, *Historia kina. Wybrane lata*, specjalne wydanie „Kina”, Warszawa 1998.
- Tadeusz Lubelski, *Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty*, Videograf II, Katowice-Chorzów 2009.
- Sławomir Szklarek, *Nasze kino „Mazowsze”*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. IV, Legionowo 2011, s. 360-369.
- Jolanta Załączny, *Krótką historią legionowskiego kina*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. IV, Legionowo 2011, s. 243-248.

Temat 23:

Dzieje zespołu pałacowo-parkowego w Jabłonnie

Przedmiot:

historia

Opis:

Pierwszą wzmiankę o Jabłonnie odnajdujemy w tzw. *Spominkach Płockich* z 1339 roku. Pod koniec XVIII wieku dobra Jabłonowskie przejmuje biskup płocki Michał Poniatowski, brat króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, i rozpoczyna budowę nowoczesnej rezydencji letniej. W czasie budowy pałacu i parku, oraz podczas ich późniejszych modernizacji, w Jabłonnie zatrudniani byli najwybitniejsi architekci tamtych czasów, m.in. Dominik Merlini, Szymon Bogumił Zug czy Henryk Marconi. Spacer po zespole pałacowo-parkowym będzie znakomitym tłem do opowiedzenia uczniom o historii Jabłonn, pałacu oraz rodzin, które w nim zamieszkiwały. Zwiedzanie tajemniczych miejsc w parku, takich jak np. grotta romantyczna, jest bardzo dobrą okazją do opowieści o przeszłości. Uzupełnieniem lekcji może być prezentacja starych pocztówek obrazujących pałac i park ponad sto lat temu.

Metody:

wykład, lekcja w terenie

Środki dydaktyczne:

- miniprzewodnik „Mazowsze na filmowo” (www.mazowszenafilmo.pl).

Literatura przedmiotu:

- Grzegorz Kubalski, *Zarys dziejów klucza jabłonowskiego*, [w:] *Chotomów, Jabłonna od wieków razem*, red. Pola Cudna-Kowalska i in., Koło nr II Chotomów Okręgu Warszawa-Powiat, ŚZŻAK, Chotomów-Jabłonna 1998.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2000.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Wydawcy i serie*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2007.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik ...*, dz. cyt.

Temat 24:

Balonem w przestworza... czyli legionowskie tradycje balonowe

Przedmiot:

historia

Opis:

Legionowo ma wspaniałe tradycje balonowe. To tutaj, na terenie ograniczonym dzisiejszymi ulicami Zegrzyńską, Strużańską, Wąską i Szwajcarską znajdowała się słynna Wytwórnia Balonów i Spadochronów, funkcjonowała Składnica Balonowa i wytwórnia wodoru. To tutaj, w dawnych budynkach carskich (wzniesionych przez Rosjan w 1898 roku dla Fortecznego Oddziału Balonowego Warszawskiego Rejonu Ufortyfikowanego) przed II wojną światową stacjonował 2. Batalion Balonowy. W tej formacji służyli znani na całym świecie piloci balonowi: Zbigniew Burzyński, Franciszek Hynek i Władysław Pomaski. Wygrali oni m.in. prestiżowe zawody o Puchar Gordona Bennetta w 1933, 1934 i 1935 roku.

Metody:

wykład, lekcja w terenie

Literatura przedmiotu:

- Zygmunt Kozak, Zbigniew Moszumański, Jacek Szczepański, *2. Batalion Balonowy*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”: przy współpracy Fundacji na Rzecz Tradycji Artylerii, Pruszków 2006.
- Zygmunt Kozak, Zbigniew Moszumański, Jacek Szczepański, *Podpułkownik Franciszek Hynek (1897-1958)*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”: we współpracy z Muzeum Historycznym w Legionowie, Legionowo-Pruszków 2008.
- Zygmunt Kozak, Zbigniew Moszumański, Jacek Szczepański, *Wytwórnia balonów i spadochronów*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Pruszków 2008.
- Zygmunt Kozak, Zbigniew Moszumański, Jacek Szczepański, *Major Władysław Pomaski (1895-1981)*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”: we współpracy z Muzeum Historycznym w Legionowie, Legionowo-Pruszków 2009.
- Zygmunt Kozak, Zbigniew Moszumański, Jacek Szczepański, *Oficerska Szkoła Aeronautyczna (1919-1924)*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo-Pruszków 2014.

- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2000.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002.
- Jacek Szczepański, *Wojska balonowe: Legionowo 1897-1939*, „Ajaks”, Pruszków 2004.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Wydawcy i serie*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2007.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.

Temat 25:

Kryzys przysięgowy w Legionach Polskich

Przedmiot:

dodatek do lekcji historii poświęconej odzyskaniu przez Polskę niepodległości

Opis:

W lipcu 1917 roku miał miejsce kryzys przysięgowy, m.in. w 5. Pułku Piechoty stacjonującym w koszarach w Zegrzu Południowym. Żołnierze odmówili złożenia przysięgi na wierność cesarzowi Niemiec. W konsekwencji zostali oni internowani w Szczypiornie koło Kalisza (szeregowi) oraz w Beniaminowie (dzisiejsze Białobrzegi, oficerowie). Wielu internowanych legionistów było w dwudziestoleciu międzywojennym ważnymi postaciami, m.in. Stefan Starzyński (późniejszy prezydent Warszawy), Stefan Rowecki (późniejszy generał, główny komendant Armii Krajowej), Sławoj Felicjan Składkowski (późniejszy generał oraz premier Polski) i wielu innych.

Metody:

wykład

Literatura przedmiotu:

- Mirosław Pakuła, *Kryzys przysięgowy 1917 r. w 5. Pułku Legionów Polskich w Zegrzu Południowym*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. X, Legionowo 2017.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.

Temat 26:

Odzyskanie niepodległości w 1918 roku... aspekt lokalny

Przedmiot:

dodatek do lekcji historii poświęconej odzyskaniu przez Polskę niepodległości

Opis:

W listopadzie 1918 roku żołnierze Polskiej Organizacji Wojskowej pochodzący z Chotomowa, Jabłonna, Krubina, Skrzyszewa i Olszewnicy rozbroili niemieckie koszary w Jabłonie (dzisiejsze Legionowo). Kompanią dowodził Polikarp Wróblewski ps. „Wyrwa”. W 2008 roku w kościele w Chotomowie została odsłonięta tablica upamiętniająca to wydarzenie. Polikarp Wróblewski pochowany jest na chotomowskim cmentarzu.

Metody:

wykład

Literatura przedmiotu:

- Pola Cudna-Kowalska, *Wybiła godzina Wolności*, [w:] *Chotomów, Jabłonna od wieków razem*, red. Pola Cudna-Kowalska i in., Koło nr II Chotomów Okręgu Warszawa-Powiat, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Chotomów-Jabłonna 1998.
- Polikarp Wróblewski, *Wielka Wojna*, [w:] *Chotomów, Jabłonna od wieków razem*, dz. cyt.
- Jacek Szczepański, *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.

DOBRE PRAKTYKI

propozycje projektów

1. LEGIONOWO – MIASTO CUDÓW

W trakcie realizacji tego projektu młodzież lepiej pozna swoją miejscowość, usłyszy opinie mieszkańców, nauczy się zbierać i selekcjonować informacje. Pozna cechy dobrej ankiety, zasady przeprowadzania sondażu i opracowywania jego wyników.

Proponowana tematyka sondażu:

- Ulubiona ulica mieszkańców Legionowa,
- Najcenniejszy zabytek Legionowa,
- Najpiękniejszy pomnik Legionowa,
- Najpiękniejszy budynek Legionowa ostatniej dekady,
- Ulubione miejsce rekreacji mieszkańców Legionowa.

Zadania:

- Przeprowadzenie sondażu wśród 100 mieszkańców Legionowa.
- Opracowanie i przedstawienie wyników sondażu.
- Przygotowanie prezentacji miejsc, które zdobyły najwięcej głosów.
- Uzasadnienie wyborów poszczególnych miejsc przez ankietowanych.
- Przedstawienie historii miejsc, które zdobyły największą liczbę głosów.
- Zorganizowanie wystawy przygotowanych prac, stworzenie strony internetowej lub publikacja w lokalnej prasie.

2. TU ZASZŁA ZMIANA

Podczas realizacji tego projektu uczniowie będą odszukiwać miejsca w swojej miejscowości, których już nie ma, utrwalone jednakże na starych zdjęciach lub pocztówkach. Poznają ich historię. Nauczą się analizować źródła historyczne i selekcjonować informacje.

Zadania:

- Odszukanie miejsc i obiektów z wybranych fotografii i pocztówek.
- Odtworzenie i przedstawienie historii tych miejsc.
- Przygotowanie wystawy fotografii prezentującej te miejsca w przeszłości i teraźniejszości.
- Zorganizowanie gry terenowej w oparciu o przygotowane materiały.

3. OPOWIEM CI O SOLIDARNOŚCI

Podczas realizacji projektu młodzi ludzie spotkają się z byłymi działaczami NSZZ „Solidarność” (z lat 80. ubiegłego wieku) i utrwalą relacje owych świadków historii. Poznają indywidualne przekazy z czasu przełomu społeczno-politycznego. Zrozumieją, że najnowsza historia Polski toczyła się również w ich miejscowości, a jej bohaterowie nie muszą być opisywani na pierwszych stronach gazet czy też w podręcznikach. Nauczą się przeprowadzać wywiad, dowiedzą się, jak przygotować spotkanie ze świadkiem historii i w jaki sposób je archiwizować.

Zadania:

- Zebranie informacji na temat wydarzeń będących tematem projektu.
- Poszukiwanie świadka historii.
- Opracowanie pytań do wywiadu.
- Zorganizowanie spotkania ze świadkiem.
- Przeprowadzenie rozmowy.
- Przygotowanie transkrypcji.
- Opracowanie relacji.
- Prezentacja relacji, np. na stronie internetowej.

(scenariusz według pomysłu Anny Bogackiej, Beaty Narel i Emilii Vedral)

Gra terenowa

LEGIONOWSKIE KLIMATY

1. Przebieg gry
 - a. Przed jej rozpoczęciem uczestnicy zapoznają się z zasadami gry.
 - b. Zapoznanie z zasadami bezpieczeństwa podczas gry terenowej.
 - c. Nad bezpieczeństwem uczniów czuwa nauczyciel/opiekun.
 - d. Na początku rozgrywki uczestnicy otrzymują komplet materiałów, umożliwiającą najefektywniejszy udział w grze, w tym mapę, na której zostanie zaznaczonych **6 punktów kontrolnych**.
 - e. Gra terenowa trwa **2,5 godziny**; czas na przygotowanie zadania specjalnego to **1 godzina**.
 - f. Zadaniem uczestników gry jest dotarcie do **6 punktów kontrolnych**, począwszy od tego, który wskaże organizator, i rozwiązanie zadań przekazanych przez **Agentów** – animatorów gry terenowej, oczekujących w wyznaczonych miejscach.
 - g. Wykonanie zadań z mniej niż 6 punktów kontrolnych nie dyskwalifikuje drużyny. Otrzymuje ona odpowiednio mniej punktów.
 - h. W każdym punkcie kontrolnym grupy wykonują **dwa typy zadań**: zadanie interaktywne i zadanie testowe. Za wykonanie zadania interaktywnego uczniowie nie otrzymują punktów, jednak ich realizacja jest konieczna do tego, by móc wykonać zadanie testowe, za które uczestnicy dostają punkty. Dodatkowo uczniowie będą musieli w każdym punkcie kontrolnym zrobić **zdjęcie na określony temat**, podany przez organizatora. Na zdjęciu muszą widnieć wszyscy członkowie grupy (uczniowie i nauczyciel/opiekun).
 - i. Przed rozpoczęciem gry uczniowie otrzymują od organizatora **kartę punktacji**, którą są zobowiązani okazać Agentowi w każdym z punktów kontrolnych. Karta stanowi podstawę przyznania punktów za tę część gry terenowej.
 - j. Zespół jest zobowiązany w ciągu 2,5 godziny wrócić do miejsca startu, nawet jeśli nie wykonał wszystkich zadań. Jeśli przekroczy dopuszczalny czas, nie zostanie zdyskwalifikowany, jednak skróceniu ulegnie czas przeznaczony na wykonanie zadania specjalnego (o czas „spóźnienia”).
 - k. W przypadku gdy do danego punktu kontrolnego dotrą dwie drużyny, pierwszeństwo wykonania zadania ma ta, która w całości (uczniowie i nauczyciel/opiekun) dotrze do punktu jako pierwsza.

2. W sprawach nieuregulowanych niniejszymi zapisami decydują organizatorzy. Zastrzegają sobie oni możliwość wprowadzania zmian, jednak o wszystkich są zobowiązani poinformować niezwłocznie nauczycieli/opiekunów drogą mailową.

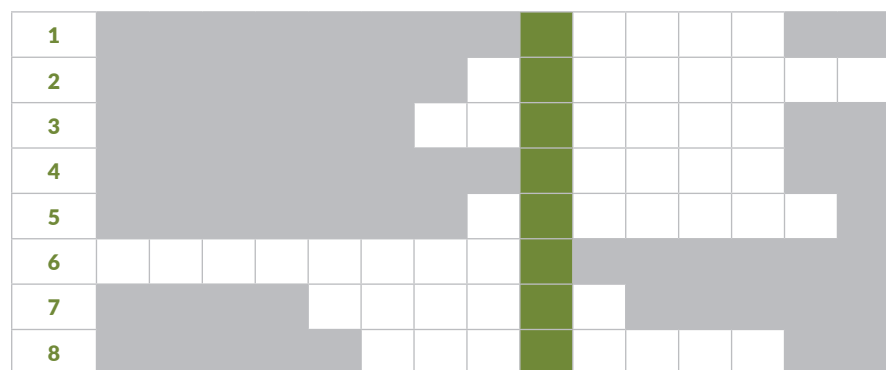
Zadania:

Punkt Agenta: Urząd Miasta Legionowo

Zadanie interaktywne: Uzupełnijcie prawidłowo formularz, dzięki któremu możecie uzyskać dowód osobisty.

Zdjęcie: „Zdjęcie z celebrytą”

Zadanie punktowane: Uzupełnij krzyżówkę:

1. Zebranie rady gminy (rady miasta).
2. Okres, w którym kandydaci na radnych prezentują swoje programy wyborcom.
3. Rada powołuje je, aby skuteczniej zorganizować swoją pracę.
4. Obszar, z którego jest zgłaszany kandydat na radnego.
5. Wyznacza datę wyborów samorządowych na terenie całego kraju.
6. Rządzi w małej gminie miejskiej.
7. Organ władzy wykonawczej w powiecie.
8. Jeszcze nie wójt.

Punktacja: 8 p.

Punkt Agenta: Muzeum Historyczne w Legionowie

Zadanie interaktywne: Wymyślcie rebus, którego rozwiązaniem miałyby być tytuł jednej z książek Aliny i Czesława Centkiewiczów.

Zdjęcie: „Perła architektoniczna”

Zadanie punktowane: Odpowiedz na pytania:

1. W jakiej słynnej wyprawie brał udział Czesław Centkiewicz?
2. W którym roku miała ona miejsce?
3. Gdzie mieścił się pierwszy urząd gminy Legionowo?
4. Dlaczego w herbie Legionowa znajduje się półtrzcica krzyża srebrnego?
5. Kiedy Legionowo wpisano do rejestru miast prezydenckich?

Punktacja: 5 p.

Punkt Agenta: Pomnik Polski Walczącej w Legionowie

Zadanie interaktywne: Ułóżcie wierszyk patriotyczny zainspirowany muralem.

Zdjęcie: „Wolność”

Zadanie punktowane: Uzupełnij zdanie i odpowiedz na pytania:

Legionowo było jedynym oprócz Warszawy miastem, w którym 1 sierpnia 1944 r. wzniecono powstanie przeciwko okupantom hitlerowskiemu. W dniu 1 sierpnia 1944 roku do walki stanęli żołnierze 1 Rejonu VII Obwodu „.....” Armii Krajowej pod dowództwem majora Romana Kłoczkowskiego ps. „.....”.

1. Kogo upamiętnia mural namalowany na ogrodzeniu w pobliżu Pomnika Polski Walczącej?
2. Ilu radnych liczy Rada Miasta Legionowo?
3. Jak nazywa się miasto, z którym Legionowo podpisało umowę o współpracę (tzw. miasto partnerskie) w 2014 roku? W jakim państwie się znajduje?

Punktacja: 3 p.

Punkt Agenta: Arena Legionowo

Zadanie interaktywne: Niech każdy z Was wykona pięć przysiadów i pięć podskoków.

Zdjęcie: „W zdrowym ciele zdrowy duch”

Zadanie punktowane: Odpowiedz na pytania:

1. Kto uchodzi za „ojca chrzestnego” nazwy naszego miasta?
2. Wymieńcie sześciu honorowych obywateli miasta Legionowo (podaj imiona i nazwiska).

Punktacja: 2 p.

Punkt Agenta: Kamienica naprzeciwko dworca PKP w Legionowie

Zadanie interaktywne: Przeprowadźcie na rynku sondaż wśród 10 dorosłych osób z pytaniem: „Co najbardziej pani/panu podoba się w Legionowie?”.

Zdjęcie: „Historia mnie inspiruje”

Zadanie punktowane: Odpowiedz na pytania:

1. Jak nazywa się najstarszy zabytek w Legionowie i kiedy powstał?
2. Jak nazywała się ulica Józefa Piłsudskiego przed 1934 rokiem?
3. Kiedy Legionowo otrzymało prawa miejskie?
4. Jak nazywał się pierwszy prezydent Legionowa wybrany w wyborach powszechnych (chodzi o okres po 1989 roku)?

Punktacja: 4 p.

Punkt Agenta: Powiatowa Instytucja Kultury w Legionowie

Zadanie interaktywne: Wykorzystajcie książki i ułóżcie z tytułów na ich grzbietach krótkie hasło nawiązujące do Waszej opinii o Legionowie (wykorzystajcie minimum 4 tytuły), następnie zróbcie zdjęcie tego hasła.

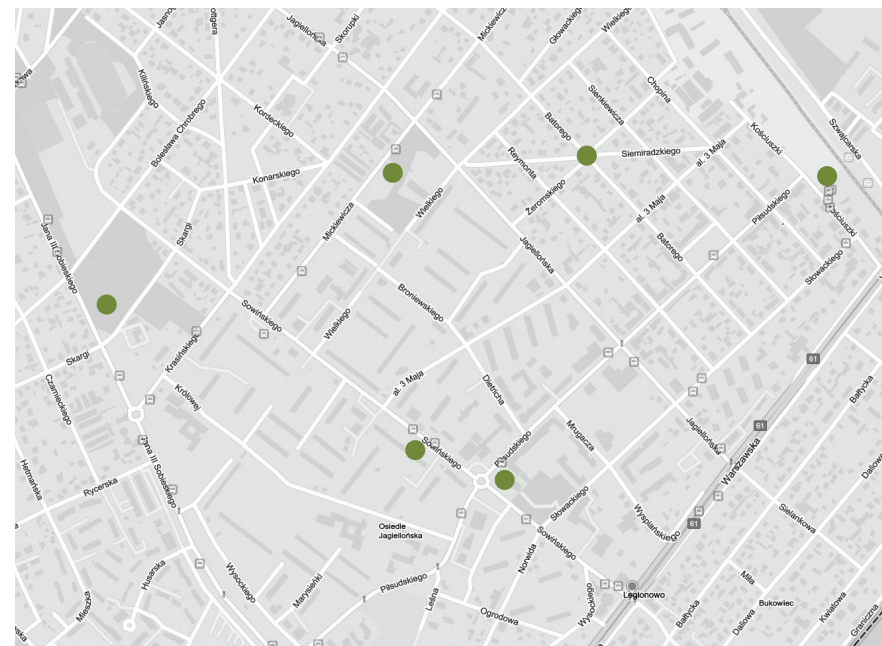
Zdjęcie: „Kultura ma różne oblicza”

Zadanie punktowane: Odpowiedz na pytania:

1. Kiedy powstała Powiatowa Instytucja Kultury w Legionowie?
2. Podaj dwie nazwy wydarzeń zorganizowanych przez Powiatową Instytucję Kultury w Legionowie.
3. Jak nazywała się nauczycielka (podaj imię i nazwisko), która w czasie okupacji niemieckiej w latach 1939-1942 organizowała i prowadziła komplety tajnego nauczania w Legionowie?

Punktacja: 3 p.

MAPA

1. Agent czeka na Was tam, gdzie można szczególnie zadbać o swoją kondycję.
2. Agent czeka na Was tam, gdzie można wypożyczyć książkę.
3. Agent czeka na Was tam, gdzie na sesjach spotykają się radni.
4. Agent czeka na Was tam, skąd ludzie odjeżdżają.
5. Agent czeka na Was tam, gdzie spotykają się mieszkańcy Legionowa dla uczczenia tych, którzy walczyli za naszą ojczyznę.
6. Agent czeka na Was tam, gdzie możecie spotkać się z historią.

Zadanie specjalne: Przygotujcie prezentację z wykorzystaniem zrobionych przez Was zdjęć i opowiedzcie o swoich wrażeniach.

KARTA PUNKTACJI

Punkty kontrolne	Zadanie interaktywne (pieczętka Agenta)	Zdjęcie (pieczętka Agenta)	Zadanie punktowane (liczba punktów i pieczętka Agenta)
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

BIBLIOGRAFIA

- 15-lecie Centrum Szkolenia Policji, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2005.
- 80 lat Legionowa. Materiał z sesji popularno-naukowej maj 1999, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2000.
- Abramow-Newerly J., *Lwy mojego podwórka*, Wydawnictwo Książkowe „Twój Styl”, Warszawa 2000.
- Barańska A., *Wspomnienia z października 1944 roku*, oprac. Barbara Kalinowska, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008.
- Bednarski H., *Globalizacja i regionalizm a edukacja*, [w:] Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Pedagogika, 2002, nr 1.
- Błwdziewicz W., *Dzieje Nieporętu 1387-1989*, Nieporęt 2000.
- Błwdziewicz W., *Dzieje kościoła nieporęckiego 1660-2005*, Wydawnictwo AMP Pavo, Warszawa 2006.
- Błwdziewicz W., *Skąd Wazowie w Nieporęcie?*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.
- Błwdziewicz W., *Ślady po kolonistach niemieckich w dobrach nieporęckich*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. IV, Legionowo 2011.
- Błwdziewicz W., *Dzieje Nieporętu 1387-2009*, Lineart, Warszawa 2012.
- Błwdziewicz W., *Mój udział w Powstaniu Warszawskim i ostatnie trzy dni w „Grupie Kampinos”*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VIII, Legionowo 2015.
- Bochenek R.H., *Twierdza Modlin*, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 2003.
- Boguszewska P., *Punkt Oporu Jabłonna*, Wojskowy Przegląd Techniczny i Logistyczny, Warszawa 2002.
- Centkiewicz Cz., *Listy do Matki*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2004.
- Centkiewicz Cz., *Wyspa mgieł i wichrów*, reprint z 1934 roku, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2012.
- Chodorski T., *Stopień wodny i elektrownia Dębe*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.
- Chotomów, Jabłonna w konspiracji i walce*, praca zbiorowa, Koło nr 11 Chotomów Okręgu Warszawa - Powiat, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Chotomów-Jabłonna 2004.
- Cudna-Kowalska P., *Wybita godzina Wolności*, [w:] Chotomów, Jabłonna od wieków razem, red. Pola Cudna-Kowalska i in., Koło nr 11 Chotomów Okręgu Warszawa-Powiat, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Chotomów-Jabłonna 1998.
- Damrosz J., *Ojczyzna i jej regiony*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, Warszawa-Płock 2007.
- Dąbrowski J., Topolewski S., *Historia garnizonu Zegrze w latach 1873-1939*, „Ajaks”, Pruszków 2003.
- Dąbrowski M., *Mity i legendy ziemi legionowskiej*, PLONSKAPRESS, Legionowo 2014.
- Domański E., *Historia kina w powiecie legionowskim*, [w:] „Gazeta Powiatowa” z 23.06.2017 r., <https://gazetapowiatowa.pl/wiadomosci/powiat-legionowski/historia-kina-powiecie-legionowskim-latach-30-dzialalo-u-nas-6-kin/> [dostęp z 25.11.2017].
- Duchnowski Z., *Pluton 709 w konspiracji i walce (X 1939 - IX 1944)*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2014.
- Edukacja regionalna. Poradnik dla nauczycieli*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2001.
- Elbanowski T., *Powstanie Warszawskie. Legionowo, Jabłonna, Nieporęt*, Agencja TiO, Legionowo 2009.
- Fabiani B., *Na dworze Wazów w Warszawie*, PWN, Warszawa 1988.
- Garczyńska J., *Charakterystyka dialektu mazowieckiego*, http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=506&Itemid=16 [dostęp z 25.11.2016].
- Garczyńska J., *Gwara regionu*, http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=560&Itemid=21 [dostęp z 25.11.2016].

Gmina Jabłonna. *Dziedzictwo kulturowe*, Urząd Gminy Jabłonna, 2010.

Gmina Nieporęt w latach 1918-2018. *Setna rocznica odzyskania niepodległości*, red. Wawrzyniec Orliński, Konrad Szostak, Nieporęckie Stowarzyszenie Historyczne 2018.

Grochowski P., *Historia społeczności żydowskiej w Legionowie w latach 1918-1939*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012.

Gutkowski J., *Legionowy Kmicic gen. Bolesław Roja 1876-1940*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.

Gutkowski S., *Księga o Serocku. Niezatarcie historii*, Wydawnictwo Aleksander, Serock-Pułtusk 2016.

Guttmajer K., *Zespół pałacowo-parkowy w Jabłonie koło Warszawy, studium historyczno-konserwatorskie*, Warszawa 1989.

Helman A., *Historia kina. Wybrane lata*, specjalne wydanie „Kina”, Warszawa 1998.

Informacje dotyczące społeczności żydowskiej z podziałem na poszczególne miejscowości, <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/A> [dostęp z 08.10.2018].

Jakubczak A., *Josel Grosbard żydowski poeta z Serocka (1904-1943)*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VII, Legionowo 2014.

Jakubczak A., *Jehoszua Grosbard vel Szyja Wielkobroda – izraelski malarz rodem z Serocka*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VIII, Legionowo 2015.

Jakubczak S., *Serock i jego mieszkańcy w starej fotografii*, wyd. I, Meritum Bożena Wasieńska, Serock 2007.

Jakubczak S., *Tomasz Chmieliński z Serocka – nieznaną bohater Powstania Styczniowego*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008.

Jakubczak S., *Serock i jego mieszkańcy w starej fotografii*, wyd. II zmienione, MERITUM Bożena Zimmermann, Serock 2009.

Jakubczak S., *Dawny cmentarz żydowski*, [w:] „Informator Gminy Serock” 5/137, 2014.

Jakubczak S., *Ulica Kościuszki, a może „Kiedys Żydowska”*, [w:] „Serocki Miejscownik. Krajoznawczo-turystyczny przewodnik po gminie”, odcinek 25, s. 49-50, <https://www.serock.pl/plik,559,serock-ulica-kosciuszki-a-moze-kiedys-zydowska.pdf> [dostęp z 25.11.2016].

Jankowiak M., *Trakt Kowieński na obszarze powiatu legionowskiego*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. X, Legionowo 2017.

Jasionowski M., *Środowisko przyrodnicze Gminy Legionowo*, Urząd Miasta Legionowo, Legionowo 2000.

Jendryczko T. (red.), *1 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Ajaks, Pruszków 1998.

Jeute W., *Dzieje Parafii Rzymskokatolickiej pod wezwaniem Św. Jana Kantego w Legionowie*, Legionowo 2003.

Jezioro Zegrzyńskie. Przewodnik turystyczny regionu, Starostwo Powiatowe w Legionowie.

Juskowiak H., *Gdzie jesteście, przyjaciele naszego szczęśliwego dzieciństwa*, [w:] *Żyli wśród nas...*, Zarząd Miasta Płońsk, Miejskie Centrum Kultury w Płońsku, Towarzystwo Miłośników Ziemi Płońskiej, Płońsk 2001.

Kalinowski C., *Rok Aliny i Czesława Centkiewiczów w Legionowie*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012.

Karaś H., *Mazowsze bliższe*, http://www.gwarpolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=category§ionid=6&id=10&Itemid=2 [dostęp z 25.11.2016].

Karski A., *Dawno temu w Zegrzu*, <http://www.x68.cba.pl/zalewzegrzynski.net.o.special.html> [dostęp z 25.11.2016].

Kołodziejczyk K., *Spoleczność żydowska w Legionowie i jej zagłada*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008.

Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2002.

Koryś Z., *Topos legionowski i liryczne pamiętniki*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.

Kozak Z., Moszumański Z., Szczepański J., *2 Batalion Balonowy*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”: przy współpr. Fundacji na Rzecz Tradycji Artylerii, Pruszków 2006.

Kozak Z., Moszumański Z., Szczepański J., *Podpułkownik Franciszek Hynek (1897-1958)*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”: we współpr. z Muzeum Historycznym w Legionowie, Legionowo-Pruszków 2008.

Kozak Z., Moszumański Z., Szczepański J., *Wytwórnia balonów i spadochronów*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Pruszków 2008.

Kozak Z., Moszumański Z., Szczepański J., *Major Władysław Pomaski (1895-1981)*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”: we współpr. z Muzeum Historycznym w Legionowie, Legionowo-Pruszków 2009.

Kozak Z., Moszumański Z., Szczepański J., *Oficerska Szkoła Aeronautyczna (1919-1924)*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo-Pruszków 2014.

Krzyszowski M., *Zegrzynek (Jerzy Szaniawski)*, <http://mkrzymowski.pl/pliki/publikacje/zegrzynek.pdf> [dostęp z 25.11.2016].

Kubalski G., *Zarys dziejów klucza jabłonowskiego*, [w:] *Chotomów, Jabłonna od wieków razem*, red. Pola Cudna-Kowalska i in., Koło nr 11 Chotomów Okręgu Warszawa-Powiat, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Chotomów-Jabłonna 1998.

Kuligowska K., *Podkowa z hacelami. Zarys dziejów Zakładów Przemysłowych PODKOWA S.A.*, Legionowo 2005.

Kuligowska K., *Jabłonna Augusta*, Gminna Biblioteka Publiczna im. ks. Jana Twardowskiego w Jabłonie, Jabłonna 2017.

Kurtyczowie A. i M., *Zegrze – Wola Kiełpińska. Dzieje parafii i okolic*, Wola Kiełpińska 2001.

Lewandowski A., *W lodach Arktyki i... w Legionowie*, [w:] „Nasze Legionowo” nr 1(4)/1986.

Lewandowski A., *Legionowo. Ludzie i wydarzenia*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 1999.

Lubczyńska A., *Regionalizm w polskiej szkole*, [w:] „Mówią Wieki” nr 12/2006, dod. „Mówią Wieki w Szkole” nr 8.

Lubelski T., *Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty*, Videograf II, Katowice-Chorzów 2009.

Łagowski S., *Szlakiem twierdz i ufortyfikowanych przedmości*, „Ajaks”, Pruszków 2005.

Łuczak A., *Wiatr i duch. Od pięciu pokoleń w Legionowie...*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2008.

Łuczak A., *Powracający wiatr i duch*, Wydawnictwo Per Se, Legionowo 2012.

Małec M., *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, PWN, Warszawa 2003.

Morgała A., *Gwiazda Polski: lot do stratosfery 1938 rok*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006.

Newerly I., *O chłopcu z bardzo starej fotografii*, Czytelnik, Warszawa 1984.

Newerly I., *Zostało z uczy bogów*, Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1986.

Orliński W., *Archeologiczne badania wykopaliskowe prowadzone przez Muzeum Historyczne w Legionowie*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008.

Pakuła M., *Obiekty garnizonu Zegrze 1890-1939*, Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki, Zegrze 2004.

Pakuła M., *Konstanty Radziwiłł. Bohater z Ziemi Serockiej*, Serock 2009.

Pakuła M., *Historia zegrzyńskich mostów*, [w:] „Gazeta Powiatowa” z 25.07.2014 r., <http://gazetapowiatowa.pl/poradniki/turystyka/wokol-jeziora/mosty-zegrze-historia/> [dostęp z 25.11.2016].

Pakuła M., *Kryzys przysięgowy 1917 r. w 5. Pułku Legionów Polskich w Zegrzu Południowym*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. X, Legionowo 2017.

Pakuła M., *Plenery filmowe w powiecie legionowskim*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. X, Legionowo 2017.

Perlikowska-Puszkarska U., *Serock w świetle badań wykopaliskowych i nadzorów archeologicznych*, [w:] „Rocznik Mazowiecki” nr 13/2001, http://mazowsze.hist.pl/17/Rocznik_Mazowiecki/385/2001/12583/ (dostęp z 08.10.2018).

Powstanie warszawskie. Legionowo, Jabłonna, Nieporęt, red. „Mazowieckie To i Owo”, 2004. Broszura okolicznościowa wydana z okazji 60. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego.

„Rocznik Legionowski”, tom I, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2004.

„Rocznik Legionowski”, tom II, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2006.

- „Rocznik Legionowski”, tom III, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2008.
- „Rocznik Legionowski”, tom IV, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2011.
- „Rocznik Legionowski”, tom V, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2012.
- „Rocznik Legionowski”, tom VI, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2013.
- „Rocznik Legionowski”, tom VII, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2014.
- „Rocznik Legionowski”, tom VIII, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2015.
- „Rocznik Legionowski”, tom IX, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2016.
- „Rocznik Legionowski”, tom X, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2017.
- „Rocznik Legionowski”, tom XI, praca zbiorowa, TPL, Legionowo 2018.
- Romanowska-Mazur B., *Czas próby... Historia legionowskich Kolumbów*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2010.
- Serock i Mazowsze na przestrzeni wieków – studia z okazji 600-lecia nadania Serockowi praw miejskich, red. Sławomir Jakubczak, Radosław Lolo, wyd. Meritum Jarosław Zimmermann, Serock 2017.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Filip Sulmierski (do t. VII włącznie), Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, t. I-XIV, Warszawa 1880-1914, http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/ [dostęp z 25.11.2016].
- Sienkiewicz H., *Ogniem i mieczem*, t. I, rozdział XI, wydanie dowolne.
- Skrzypkowski E., *Praga, Jabłonna, Legionowo: wrzesień – październik 1944*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1970.
- Stawarz A., *Zarys dziejów Legionowa*, tom I, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 1994.
- Strojnowska A., *Legionowo moich wspomnień...*, [w:] *Moje wojenne dzieciństwo*, red. Mariusz Lesław Krogulski, t. XII, Fundacja „Moje Wojenne Dzieciństwo”, Warszawa 2003, http://www.mojewojennedziecinstwo.pl/pdf/12_strojnowska_legionowo.pdf [dostęp z 25.11.2016].
- Swat T., *Wiadomość z Olszewnicy*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.
- Szaniawski J., *Profesor Tutka*, Wydawnictwo Literackie, Kraków-Wrocław 1985.
- Szaniawski J., *Dwa teatry*, [w:] *Dramaty wybrane*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1994.
- Szczepański J., *Obóz Hurki. Dzieje garnizonu w Legionowie do 1918 roku*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 1997.
- Szczepański J., *Powiat legionowski na dawnej pocztówce*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2000.
- Szczepański J., *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Kontynuacja*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2002.
- Szczepański J., *Geneza nazwy „Legionowo”*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. I, Legionowo 2004.
- Szczepański J., *Wojska balonowe: Legionowo 1897-1939*, „Ajaks”, Pruszków 2004.
- Szczepański J., *Z dziejów rosyjskiego 4. Batalionu Kolejowego (1877-1915)*, Ajaks, Pruszków 2005.
- Szczepański J., *Legionowski ślad Igora Newerlego*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. II, Legionowo 2006.
- Szczepański J., *Powiat legionowski na dawnej pocztówce. Wydawcy i serie*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2007.
- Szczepański J., *Niemiecka Piechota Zapasowa w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim 1915-1918*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2008.
- Szczepański J., *Powiat legionowski: przewodnik subiektywny*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 2011.
- Szczepański J., *Landszturm w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim 1915-1918. Formacja głębokich rezerw*, Ajaks, Warszawa 2012.
- Szczepański J., *Okres legionowski w życiu i twórczości Aliny i Czesława Centkiewiczów*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012.
- Szczepański J., *Niemiecki obóz kwarantanny w Zegrzu 1918 r.*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2013.
- Szczepański J., *Zegrzyńskie feldposty niemieckiej piechoty zapasowej 1916-1918*, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Muzeum Historyczne w Legionowie, Pruszków-Legionowo 2013.
- Szczepański J., *Jabłonna – ty morderco mojej młodości! Korespondencja żołnierzy niemieckich z garnizonu Jabłonna 1915-1918*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2015.
- Szczepański J., *Serock na dawnej pocztówce – analiza filokartystyczna*, [w:] *Serock i Mazowsze na przestrzeni wieków – studia z okazji 600-lecia nadania Serockowi praw miejskich*, red. Sławomir Jakubczak, Radosław Lolo, wyd. Meritum Jarosław Zimmermann, Serock 2017.
- Szczepański J., *Ludność żydowska w Legionowie i jej zagłada*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2017.
- Szczepański J., *Żydowscy mieszkańcy Mazowsza w okresie międzywojennym*, [w:] „Rocznik Mazowiecki”, t. 21/2009, http://mazowsze.hist.pl/17/Rocznik_Mazowiecki/394/2009/12835/ [dostęp z 25.11.2016].
- Szklarek S., *Nasze kino „Mazowsze”*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. IV, Legionowo 2011.
- Szulec T., *80 lat Legionowii*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2010.
- Szulec T., *Legionowo Przystanek dawniej i dziś*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2014.
- Turystyczny szlak patriotyczny „Polski Walczącej” na terenie miasta Legionowo*, Urząd Miasta Legionowo, Legionowo 2014.
- Turystyczny szlak patriotyczny „Polski Walczącej” na terenie powiatu legionowskiego*, mapa turystyczna 1:40 000, opis miejsc historycznych; opracowanie zbiorowe, oprac. hist. Starostwo Powiatowe w Legionowie, Muzeum Historyczne w Legionowie, wyd. Euro Pilot Wydawnictwo Kartograficzne, Legionowo 2018.
- Wandalowie. Cmentarzysko kultury przeworskiej w Legionowie*, katalog wystawy, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2009.
- Wdowczyk T., *Moje pierwsze spotkanie z Aliną i Czesławem Centkiewiczami*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012.
- Wróblewski P., *Wielka Wojna*, [w:] *Chotomów, Jabłonna od wieków razem*, red. Pola Cudna-Kowalska i in., Koło nr II Chotomów Okręg Warszawa-Powiat, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Chotomów-Jabłonna 1998.
- Wymazał B., *Mieszkańcy mojego królestwa*, Starostwo Powiatowe w Legionowie, Legionowo 2009.
- Wysocki M., *A jednak przeżyliśmy...*, Powiatowa Instytucja Kultury w Legionowie, Legionowo 2015.
- Zagrodzki T., *Serock. Studium historyczno-urbanistyczne*, Warszawa-Serock 1993.
- Zalewski A., *Zabytkowa architektura Legionowa*, UM Legionowo, Legionowo 1994.
- Załączny J., *Monografia Towarzystwa Przyjaciół Legionowa 1979-2009*, Towarzystwo Przyjaciół Legionowa, Legionowo 2009.
- Załączny J., *20 lat samorządu legionowskiego 1990-2010*, Muzeum Historyczne w Legionowie, Legionowo 2010.
- Załączny J., *Krótką historią legionowskiego kina*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. IV, Legionowo 2011.
- Załączny J., *Maurycy Potocki – życie i pasje*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012.
- Załączny J., *Książę Józef Poniatowski w Jabłonie i okolicy*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VI, Legionowo 2013.
- Załączny J., *Witold Zglenicki (1850-1904) – światowej sławy geolog pochowany w Woli Kiełpińskiej*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. VII, Legionowo 2014.
- Zarzycki P., *2. Batalion Mostów Kolejowych „Ajaks” przy współpracy „Zbroi”*, Pruszków 1994.
- Zieliński J., *Szkatułki Newerlego*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2012.
- Ziulkowska-Karnicka K., *Świadectwa wielokulturowości Legionowa z lat 1877-1945*, [w:] „Rocznik Legionowski”, t. III, Legionowo 2008.

Prasa:

„Mazowieckie To i Owo”
„Gazeta Powiatowa”
„Miejscowa”
„Legio24”
„Kurier”
„Moje Legionowo”
„Młody Lider”
„Gazeta Wieliszewska”
„Więści Nieporęckie”

Organizacje, stowarzyszenia i instytucje:

Muzeum Historyczne w Legionowie
Towarzystwo Przyjaciół Legionowa
Nieporęckie Stowarzyszenie Historyczne
Stowarzyszenie „Nasze Zegrze”
Nadleśnictwo Jabłonna
Państwowa Akademia Nauk

EDUKACJA regionalna

Zagadnienia (26 tematów) uwzględniają ważne wydarzenia z historii, kultury materialnej, nauki i sztuki, środowiska przyrodniczego, życia społecznego rozgrywającego się na terenie powiatu. Przedstawiony zakres tematów (...) ułatwia nauczycielom dobór zagadnień dostosowanych do wieku młodzieży. Realizacja tematów spełnia wymienione cele edukacyjne i oczekiwane osiągnięcia uczniów. Każdy z tematów wymienia proponowane metody realizacji i odpowiednie środki dydaktyczne.

Prof. Aleksander Łuczak

Sądzę, że program zaproponowany przez PIK (...) stanie się wzorcowym programem edukacji regionalnej. Właściwie koresponduje z „Powiatowym Programem Opieki nad Zabytkami” oraz „Szlakiem Pamięci Polski Walczącej” przyjętymi przez Radę Powiatu Legionowskiego. Stanie się doskonałym i pożytecznym narzędziem edukacji regionalnej prowadzonej w szkołach.

Dr hab. Jacek Szczepański

